

Dunja Šarić

Muzeji Hrvatskog zagorja
Muzej Staro Selo Kumrovec
dunja.saric@zg.htnet.hr

UDK / UDC 069.53(497.5 Kumrovec)

Pregledni rad / Review

Primljeno / Received: 21.10.2004.

Prihvaćeno / Accepted: 28.12.2004.

Zagorski štacun: promišljanja o uređenju novoga stalnog muzejskog postava

U restauriranom stambenoj kući koja se nalazi na samom ulazu u Muzej Staro selo u Kumrovcu planira se urediti interijer po uzoru na manje seoske dućane - štacune, iz tridesetih godina 20. stoljeća. Budući da je kuća obnovljena prije dvadesetak godina i opremljena inventarom potrebnim za prodaju suvenira (masivnim stolom za prodaju robe - pultom, kao i zidnim policama za tekstilnu robu s manjim pregradama na kojima su trgovci držali različite drvene i glinene posude sa zrnjem, brašnom ili šećerom), bit će potrebne manje preparatorske intervencije na postojećoj drvenoj opremi.

Ključne riječi: Muzej Staro selo (Kumrovec), etnografske zbirke, stalni postav

Uvod

U muzeju na otvorenom, kao što je Muzej *Staro selo* Kumrovec, moguće je, u već postojećem etnografskom prostoru, prikazati neke specifične teme. To su razlozi koji su nas naveli da predložimo uređenje još jednoga stalnog postava pod nazivom *Zagorski štacun*. Smjestili bismo ga u nekadašnju prodavaonicu suvenira koja se nalazi uz glavnu cestu koja prolazi Kumrovcem, na samom ulazu u Muzej. Radi se o manjoj zidanoj prizemnici – *zidanici, hiži mazanki*¹ pravokutnog tlocrta izgrađenoj od kamena lomljenjaka² i prekrivenoj slamnatim pokrovom, *šopom*.³ Restauracijskim zahvatima uklonjeni su prigradeni

prostori s dvorišne strane, dok je interijer uređen bez pregradnih zidova. Zadržano je očuvano ognjište, kao i kaljeva krušna peć. Od starog dućana razdvaja ga nekadašnji put koji je vodio do nedaleke rijeke Sutle.

Štacun u Kumrovcu

Prvi dućan u Kumrovcu posjedovao je stanoviti Stanišić ili Staničić. Kazivačica Hilda Broz ne sjeća se kada je i gdje dućan bio jer je bila jako mlada kada su joj roditelji o njemu pripovijedali. No, na temelju relevantnih podataka i izbljedjele fotografije možemo sa sigurnošću reći da je dućan osamdesetih godina 19. stoljeća bio u vlasništvu Martina Broza. Njezin stražnji prostor okrenut prema dvorišnoj strani vlasnik dućana prilagodio je potrebama stanovanja svoje obitelji. U desnom dijelu uredio je dućan, a lijevi je 1889. ustupio pučkoj školi za učionicu. Dućan je pak prilagodio potrebama mještana i putnika koji su utabanom blatnom cestom drvenim kolima, koja su vukli konji ili krave, putovali od Zagreba do zagorskih ili štajerskih sela i gradova. Putnike je trebalo osvježiti dobrom domaćom šljivovicom, a često su se nakon obavljenih poslova u trgovini sastajali i domaći *muži*. No, kada je 1891. godine sagrađena nova niža pučka škola tik do dućana, u bivšem učioničkom prostoru vlasnik je otvorio gostionicu. Tako su dućan i gostionica pod istim krovom postali mjesno društveno sastajalište, gdje su se vodile dnevne rasprave i čitale tek pristigle novine, uz nezaobilazno ispijanje domaćega žestokog napitka iz *frakleca*.⁴

Do 1935./1936. godine kumrovečki je dućan promijenio još nekoliko vlasnika, od kojih ćemo spomenuti Josipa Aheca. On je bio vlasnik trgovine mješovite robe s osnovnom djelatnošću prodaje i otkupa jaja, oraha, graha, maka, rogača (*rožička*), vinskog kamena,⁵ hrastovih šiški,⁶ izbjeljivača za rublje (*plajbala*)⁷ te ostalih prehrambenih proizvoda i kućnih potrepština.

Od 1947. godine dućan je prema novom zakonu nazvan podružnicom, budući da je glavni Ahecov dućan bio u nedalekim Zagorskim Selima. Iste godine, dućan nacionalizacijom prelazi u vlasništvo Seljačko-nabavno-prodajne zadruge Kumrovec, zatim postaje poduzeće *Pobjeda*, a kasnije jednim dijelom prelazi pod upravu današnjega zabočkog *Trgocentra*. Zbog otvaranja novoizgrađene robne kuće *NAMA* (*Narodni Magazin*) s upravom u Zagrebu, taj se dućan 1962. godine gasi "po direktivi".

¹ *hiža mazanka* – prizemna drvena kuća obojana galicom

² lomljenjak – kamen koji su za gradnju seljani vadili iz rijeke Sutle i obližnjih kamenoloma

³ *šop* – ražena ili pšenična slama za pokrivanje krova

⁴ *fraklec* – čašica od pola decilitra za rakiju ili drugo žestoko piće

⁵ vinski kamen ili srijež – kamen koji se taloži na stijenkama vinskih bačvi; vadi se nakon pretakanja vina, a koristi u kemijskoj industriji

⁶ hrastove šiške – izrasline nepravilna oblika na lišću hrasta; nastaju djelovanjem nametnika, ose šiškarice; budući da sadrže znatnu količinu trijeslovine, šiške se od davnine upotrebljavaju za štavljenje kože

U kontekstu opisanog, nije na odmet spomenuti činjenicu da je 1936. godine u Sloveniji, na drugoj obali rijeke Sutle u mjestu Bistrica na Sutli, otvoren dućan *Pavlin*.⁸ To je prouzročilo odlazak dijela kumrovečkih kupaca k *Pavlinu*. Prenoseći je s koljena na koljeno, tu su naviku mnoge obitelji zadržale do danas. U to vrijeme u kupovinu se odlazilo jedanput mjesečno, jedino su pušači bili redovitiji u odlascima u dućane, mijenjajući jaja za cigarete.

Tridesetih godina 20. stoljeća veličina seoskih dućana nije bila toliko značajna u odnosu na površinu skladišta koje se obično nalazilo s dvorišne strane. Skladišni je prostor bio važan radi otkupa robe, koju su trgovački putnici u većim količinama dovozili zaprežnim kolima jednom ili dva puta godišnje. Seljani iz obližnjih mjesta također su donosili u skladište svoje proizvode (jaja, orahe, vrganje, jabuke, grah, suhe šljive, groždice i ostalo sušeno voće), što se zvalo *otkup zemaljskih proizvoda*. Gotovinom se rijetko kupovalo. Muškarci i djeca ujutro su skupljali kokošja jaja da bi ih u dućanu ili skladištu zamijenili za nekoliko cigareta, dva decilitra ulja, pola litre petroleja ili dvadesetak deograma šećera, odnosno za paketić šarenih bombona.

Novi postav

Zamisao o osnivanju novog postava upravo u *hiži mazanki* opravdana je stoga što je dio postojećeg inventara, koji je nekada koristila suvenirnica, upotrebljiv uz manje preparatorske intervencije. To se odnosi na zidne police i masivni stol za prodaju robe, *pult*. Trebat će ukloniti staklo na nekim policama i dijelovima *pulta* i pregraditi postojeće police po uzoru na one iz seoskih dućana s početka 20. stoljeća. Također će biti potrebno cijelu prostoriju oličiti tehnikom tradicijskog omazivanja, slamnati krov obnoviti, a vanjske drvene plohe obojiti odgovarajućom bojom ili galicom.

No, neophodni su i nešto veći zahvati na samom objektu. Prije desetak godina Muzej je ustupio taj mali prostor na uporabu općini Kumrovec, koja je u velikom požaru u robnoj kući ostala bez radnog prostora. Nakon obnove, općinski je ured napustio našu *hižicu*, pa je to prigoda da se realizira odluka iz plana i programa rada Muzeja donešena 2004. godine o uređenju stalnog postava s vjernim prikazom interijera seoskog dućana. Terenskim ispitivanjima i otkupima eksponata započelo se prije dvije godine, tako da se već na osnovi toga može prići izradi scenarija koji prethodi svakom uređenju stalnog postava.

Osim spomenutog osnovnog inventara, dućan treba opremiti stolnom i stočnom vagonom, drvenom posudom s poklopcem – *fahom*,⁹ zapremine pedeset litara, u kojem se

⁷ *plajbalo* (njem. Bleiweiss) – olovno bjelilo u obliku kuglica; stavljalo se u vodu za pranje rublja

⁸ Alojz Pavlin osnivač je prvog dućana u Bistrici na Sutli u Sloveniji. Dućan su nastavili voditi njegov sin i unuk.

⁹ *fah* (njem. Fach) – pregrada, pretinac

čuvalo brašno i žitarice u zrnju (zob, heljda). Nekad je bilo i manjih *fahova*, u kojima su trgovci držali delikatesnu robu, poput riže, šećera, bombona, keksa, sirove kave i dr. U tridesetim godinama prošlog stoljeća češće se kupovala sirova kava jer je bila jeftinija od pržene kave koja se prodavala u zaštitnim omotima (*ambalaži*). Svoje mjesto mora pronaći i dućanska *meltruga*.¹⁰

Također bi trebalo u jedan kut prostorije postaviti nekoliko izvornih drvenih, limenih i kartonskih primjeraka ambalaže s utisnutim nazivima tvrtki. Uz pomoć sponzora mogle bi se nabaviti boce s voćnim sokovima i mineralnom vodom, te čaše i pribor naših nekadašnjih tvornica. Istih tih tridesetih godina bili su vrlo traženi bomboni *Union* te keksi i bomboni *Bizjak*, koji su se redovito dostavljali u limenim posudama zapremine do pet litara. Bomboni su se držali u staklenim posudama iz kojih se lako moglo djetetu prodati pet-šest dekagrama bombona. Takve staklene posude sa šarenim bombonima u svakom su dućanu stajale na *pultu*, da bi djeci bile vidljivije i privlačnije. To je samo jedan primjer kako su trgovci oduvijek znali promicati svoje proizvode, ne sluteći da će nekoliko desetljeća kasnije takva promidžba prerasti u gospodarsku disciplinu vrijednu poštovanja.

Za potrebe postava već smo otkupili stari drveni sandučić s pregradama za transport pića, *kašetu* s bocama za mineralnu vodu sa starim, vrlo slikovitim naljepnicama *Rogaške Slatine*, staklene boce zapremine dva decilitra s keramičkim zatvaračima u kojima se prodavala *šabesa*, nekada vrlo cijenjeno osvježavajuće bezalkoholno piće. Otkupljen je i lijep, očuvan primjerak iz starog kumrovečkog dućana - stakleno pokrivalo za sir ovalnog oblika, promjera 35 cm, limena posuda od pet kilograma za domaću mast s natpisom *Gavrilović Petrinja*, limena kutija za kekse s natpisom *Wolf Bjelovar*, drvena kutija s pregradama različitih veličina za klasificiranje jaja kod otkupa, te limenke za čaj i ulje nekoliko proizvođača.

Postav će biti potrebno opremiti još nizom potrepnosti koje su se nalazile na policama seoskih dućana. Cijenjen je bio srijež - *vinški kamen*, dok su kožarski obrtnici često kupovali vrlo tražene hrastove šiške, *skipek*. Otkupljivalo se i laneno sjeme za tvornicu u Medvodama u Sloveniji. Sjemensku robu seljani su međusobno razmjenjivali, često i na sajmovima. Prvo tvorničko merkantilno sjeme u seoskim se dućanima prodavalo u kartonskim paketićima ili platnenim vrećicama. Tu valja spomenuti sjemenje djeteline i trave tvrtke *Sever*, današnje *Semenarne* iz Ljubljane. Na policama dućana treba izložiti i nekadašnje omote i kutije s izvornim natpisima tvrtki koje su proizvodile šećer, sol i ulje. U *fahovima* i *meltrugama* treba izložiti pšenično i kukuruzno brašno, te rižu, kao i razno sjemenje: zob, raž, ječam, proso, pšenicu, kukuruz. Trgovac ih je grabio drvenom lopaticom i vagao na stolnoj vagi. Bit će tu i veće metalne posude za čuvanje masla i masti.

¹⁰ *meltruga* – korito ili drveni sanduk, oko metar visine, s pomičnim poklopcem i pregradama za držanje brašna, soli, kukuruza ili riže

Osim na prehrambene proizvode, pažnju valja usmjeriti i na ostale potrepštine, neophodne u svakom domaćinstvu ili za obavljane kućnog obrta. Stoga se tu trebaju naći šibice, igle, konci, sapuni, bjelilo za rublje - *plajbalo*, tekstil, materijali u svicima, *balama*, domaće tkano konopljino i laneno platno, rupci, muške kape s obodom na prednjoj strani - *šilt kape*, *šilterice*, i maramice. Postupno se iz raznih tvornica nabavljaju i košulje, čarape, hlače, pasta i mast za laštenje čizama i cipela. Oko 1936. godine zagorski dućani nabavljaju Schiftov *Radion* (iz današnje osječke tvornice *Saponija*). Tu su i različite vrste konopaca od konoplje, lanci za privez blaga, pozamenterija (vrpce, čipke, dugmad, kopče i dr.). Na policama će biti i poseban odjeljak za razne vrste čavala i klinova. Svoje mjesto mora naći i školska oprema onog vremena, kao što su tablice za pisanje, spužvice za brisanje ploče, mali *cekeri* koje su učenici često nosili umjesto školske torbe, bočice s tintom, stila, pera i bilježnice.

Zaključak

Obnovljena *zidanica* nekadašnjeg dućana i gostionice i danas ima dvojaku namjenu. U lijevom je dijelu slastičarnica,¹¹ dok je u desnom dijelu bila prodavaonica suvenirara. Umjesto nje, uređenjem novog postava u tom prostoru s prikazom dućana sadržajno bismo obogatili doživljaj zagorskog sela na prijelazu 19. i 20. stoljeća. Nakana je kustosa i ostalih zaposlenika Muzeja svojim radom slijediti tradicijsko nasljeđe i izvornost ruralnog ambijentalnog prostora. Prisutna autentičnost zamjetna je u osamnaest objekata obnovljenog izvornog graditeljstva, s uređenim stalnim muzejskim postavima koji prikazuju tradicijski način život, rukotvorske vještine i duhovno ozračje s početka prošlog stoljeća.

Stavljanjem u funkciju, *Zagorski štacun* mogao bi zaživjeti kao dućan-suvenirnica s prodajom autohtone ekološke hrane, okružen izvornim izlošcima i prilagođen muzejskim potrebama 21. stoljeća.

Literatura i izvori

1. *Enciklopedija Leksikografskog zavoda* (1974) Jugoslavenski Leksikografski zavod, Zagreb, sv. 3., str. 74.
2. Šarić D., Šprem-Lovrić B. (2001) *Rekonstrukcija i uređenje Muzeja "Staro selo" Kumrovec*, Kumrovec, 3. izd., str. 50, 114.
3. Šarić D., vlastita terenska istraživanja, 2001.-2004.

¹¹ Od 1984. ustupljena je obitelji Đeferi, koja u Kumrovcu živi već 40 godina.

Kazivači:

Hilda Broz (1927.), Kumrovec

Ivan Broz (1964.), Kumrovec

Rudolf Žlender (1955.), Pristava (Tuhelj)

Nada Stefanović (1960.), Kladnik

6.01

6.02

6.03

6.04